

висновок, що смислові компоненти в семантиці прислівників пов'язані з певними смисловими компонентами в семантиці дієслів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ахманова О.С., Глушко М.М. и др. Основы компонентного анализа. – М.: Изд-во МГУ, 1969. – 98 с.
2. Левицкий В.В. Быстрова Л.В., Гинка Б.И. Изучение лексической сочетаемости с помощью статистических методов // Функционирование языковых единиц в речи и тексте: Межвуз. сб. науч. тр. – Воронеж, 1987. – С. 48-59.
3. Стернин И.А. Лексическое значение слова в речи. – Воронеж: Изд-во Воронежского ун-та, 1985. – 175 с.

АНОТАЦІЯ

У статті досліджується роль семантичного компонента в сполучуваності прислівників та дієслів на матеріалі сучасної англо-американської прози, поезії та преси.

SUMMARY

The role of semantic component in the composition of adverbs and verbs on the material of modern English-American prose, poetry and mass-media is analyzed in the article.

Ірина Гнатишена,

кандидат філологічних наук,

в.о. доцента кафедри гуманітарних наук

Чернівецького торговельно-економічного інституту КНТЕУ

ЕТИМОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ МЕДИЧНИХ ТЕРМІНІВ ЛАТИНСЬКОГО ТА ДАВНЬОГРЕЦЬКОГО ПОХОДЖЕННЯ У СУЧАСНІЙ НІМЕЦЬКІЙ МОВІ

У медичній фаховій лексиці знайшла своє відображення тисячолітня історія розвитку медицини як науки. Давньогрецька та латинська мови надали традиційний мовний матеріал для медичної термінології, враховуючи національні особливості. Цей греко-латинський мовний матеріал обумовив подальший інтернаціональний характер медичної термінології. В епоху

середньовіччя латинь була офіційним засобом комунікації в медицині. І лише у 18-19 століттях латинь почали замінювати національними мовами.

У сучасній медичній науковій комунікації домінує англійська мова. Суттєвим фактором зростання її впливу є те, що сучасні автоматизовані інформаційні системи обслуговуються в основному англійською мовою. Німецька ж як засіб міжнародної наукової комунікації знаходиться зараз на другій позиції.

Тематично релевантна лексика медицини називає предмети, стани та процеси, а також їх характеристики у відношенні до існуючих мовних норм.

Найголовнішими медичними категоріями є:

- органи тіла та їх опис за системами органів;
- хвороби та їх перебіжний характер, тривалість, інтенсивність;
- синдроми та симптоми;
- методи обстеження пацієнтів;
- оперативні методи та техніки;
- лікарські інструменти.

До специфічного словникового запасу належать також назви наукових дисциплін, напрямків, а також назви медичного персоналу та пацієнтів. Медицина як галузь науки має завдання якомога точніше описати свій предмет — людину з усіма її станами та хворобами. Цей комплексний, багатогранний предмет дослідження і зумовлює те, що медичні поняття дуже важко підлягають дефінуванню. Це викликає особливі складнощі саме сьогодні у зв'язку зі спробами автоматизувати медицину. Саме для оптимального ведення документації, для можливості стандартизації медичної термінології так необхідне ґрунтовне дослідження медичної фахової лексики. Комплексність медичної фахової лексики можна продемонструвати на прикладі визначення поняття "захворювання".

Термін "захворювання" — "Krankheit" дефінується у німецькій мові як "eine Gruppe von Symptomen mit bekanntem, gleichem Entstehungsmechanismus (Pathogenese) und/oder gleichartigen zugrunde liegenden Ursachen (Diätologie)" (7, 120). Хвороби можна класифікувати по-різному. На сьогоднішній день в Німеччині користуються класифікацією, що була затверджена Всесвітньою Організацією Охорони Здоров'я у 1979 році. Вона являє собою систему різних напрямків, котрі базуються на етіології, патоморфологічному процесі, анатомічному складі, функціональних розладах або клінічній картині. Ця багатогранна характеристика і призводить до багатозначності у визначеннях назв хвороб, а також інших медичних категорій. Крім того, на визначення медичного терміна впливає також сфера його використання. Слід враховувати, що в медицині існує також цілий ряд так званих проміжних понять, котрі вважаються тимчасовими, нестійкими.

Суттєвим у сучасній медицині є також те, що завдяки біомедичному прогресу з'являється досить значна кількість нових термінів. Щоб адекватно відобразити нові процеси, потрібно "більш чітко визначити основні медичні поняття, з котрих повинно виходити все нове в медицині. Нам слід уникати виникнення таких медичних термінів, котрі ніяк не узгоджуються з тими, що вже існують" [10, 30]. Німецькомовні автори, котрі піднімають проблеми автоматизації медичної документації, вказують на необхідність точних дефініцій базових понять у медицині [6, 52; 7, 121].

Отже, хоча медична термінологія і є досить сталою і впорядкованою на сьогоднішній день, все ж існують деякі проблеми у визначенні чітких дефініцій для основних медичних фахових виразів.

Сучасна медична наука користується в основному лексичними елементами грецької та латинської мов.

σειριασις (seiriasis)	Sideratio
αρθριτις (arthritis)	Articularius morbus
καρκίνωμα (carcinoma)	Cancer
αποσινμα (apoinma)	Abscessus
υποχυτις (hypoxytis)	suffisio oculorum
σεληναχος (teleniaxos)	Lunaticus
επιφορα (epiphora)	Destillatio
ανδραζ (andras)	Carbunculus

Як бачимо, всі назви збереглися у сучасній медичній лексиці, як в німецькій, так і в інших мовах.

Медицина Давньої Елади, що потрапила на римський ґрунт з грецькою мовою, продовжувала тут свій розвиток, зберігаючи велику кількість грецьких термінів. Деякі з цих слів зберегли частково грецькі форми, але переважна більшість підлягла латинізації, тобто набула форми слів латинської мови.

Розглянемо деякі фонетичні особливості зміни грецьких термінів у зв'язку з їх латинізацією.

1. Придих. Кожна голосна в грецькій мові на початку слова мала придих

густий: гр. ετερος — лат. heteros — нім. hetero- (один з двох);

гр. αιμα — лат. haema — нім. hämo- (кров);

гр. ερπηστης — лат. herpestes — нім. Herpes (повзти);

гр. ιστοιον — лат. histion — нім. hysto- (вітрило);

тонкий: гр. ορθος — лат. orthos — нім. ortho- (прямий);

гр. αορτη — лат. aorte — нім. Aorta (кровеносна судина);

гр. οργανον — лат. organum — нім. Organ (орган);

2. Наголос в латинізованих термінах грецького походження ставиться згідно правил латинської мови:

гр. ακουστικός — лат. acusticus — нім. akustisch;

гр. αγνωσια — лат. agnosia — нім. Agnosie;

гр. επιληψια — лат. epilepsia — нім. Epilepsie;

гр. δυσεντερια — лат. dysenteria — нім. Dysenterie.

Переважна більшість термінів із закінченням -ia зберігають свій наголос, незважаючи на латинські правила: ataxia, anaphylaxia, cachexia, diathermia, endemia, hypertonia. Свій грецький наголос зберігають також деякі кінцеві елементи складних термінів із закінченням -ia: -aemia, -algia, -chromia, -graphia, -mania, -pathia, -philia, -phobia, -tomia. Виняток становить закінчення -logia, термін melancholia.

3. Дифтонги. В давньогрецькій мові існував цілий ряд дифтонгів: αι, ει, οι, αυ, ευ, ου. Однак в латинській транскрипції вони набувають зовсім іншого звучання:

гр. μειωσις — лат. miosis — нім. Miose;

гр. φαγειν — лат. phagia — нім. Phagie;

гр. πορεία — лат. poria — нім. Porie.

Дифтонг ει транскрибується в латинській мові через довге "i". Ця довгота голосної зберігається навіть у позиції перед іншою голосною.

В латинізованих грецьких медичних термінах на -ia "i" може бути довгим і коротким. Якщо "i" виражає грецький дифтонг "ει", то воно довге за своєю природою:

гр. Θεραπεια — лат. therapia — нім. Therapie;

гр. παιδιατρεία — лат. paediatra — нім. Pdiatrie;

гр. ορθοпαιδεια — лат. orthopaedia — нім. Orthopedie.

Якщо ж "i" виражає грецьку йоту "ι", то воно коротке:

гр. αρτερια — лат. arteria — нім. Arterie;

гр. μυολογια — лат. myologia — нім. Myologie;

гр. δυσεντερια — лат. dysenteria — нім. Dysenterie;

гр. επιληψια — лат. epilepsia — нім. Epilepsie.

Особливу цікавість викликають граматичні особливості термінів медицини, що потрапили до фахового вжитку найдавніше.

Іменники грецького походження відмінюються інакше, ніж латинські. Так, на відміни вони поділяються як в грецькій мові, а їхні відмінкові закінчення співпадають з грецькими.

Слід відзначити, що златинізовані терміни з грецької мови зберігають належність до тієї ж частини мови:

прикметники: ψευδης — pseudo, нім.Pseudo-.

Часто грецький іменник є основою для створення латинського, а надалі й німецького терміна - дієсло-ва, дієприкметника, прикметника:

лат.dromotropus — нім.dromotrop — від гр. δρομος (біг) + τροπος (напряг);

або навпаки: грецьке дієслово — латинський, а надалі й німецький іменник:

лат.diabetes — нім.Diabetes — від гр. διαβαίνω (проходити).

Терміни-іменники, як правило, зберігають при латинізації той самий рід:

гр. θρομβωσις — лат.thrombosis — нім.Thrombose;

гр. πενία — лат.penia — нім.Penie;

гр. κηλη — лат.cele — нім.Zele.

Як бачимо, в них змінюються закінчення:

— грецьке закінчення іменників середнього роду ον замінено на латинське -um: βραχιον — brachium;

— грецьке закінчення іменників жіночого роду η замінено на латинське -a: νομη — nota;

— грецьке закінчення іменників чоловічого роду ος замінено на латинське -us: μεθοδος — methodus.

Далі спробуємо прослідкувати, у якому вигляді медична термінологія давньогрецького та давньолатинського походження існує в німецькій мові.

Найдавніші латинські запозичення, що потрапили до німецької мови раніше 6 століття, підлягали другому пересуву разом з дійсно германськими словами:

Лат.	двн.	нім.
Genu	kniu	Knie
Archiater	arzat	Arzt
Sobris	subar	Sauber

Середньовічна латинь була поширена у всіх галузях науки, світського та церковного життя. На цей час припадає велика кількість природничих і медичних рукописів саме німецьких авторів. Варто згадати і про те, що Карл Великий (768-814) ввів латинь у школах. У "Kasseler Glossen" (приблизно 9 ст.) наводяться латинські слова та їх німецькі відповідники, наприклад, tibia — rein /Bein/, uncla — nagal /Nagel/.

Невиясненими залишаються ще більш давні запозичення, котрі не мають етимологічних відповідників в інших європейських мовах і, можливо, проникли до складу германської мови-основи внаслідок етнічних змішувань з неіндоевропейськими племенами:

Лат.	двн.	Нім.
Sanguis	bluot	Blut
Abdomen	buh	Bauch

На початку середньонімецького періоду на роздроблену Німеччину мала сильний вплив Франція, передова держава феодальної Європи. У зв'язку з цим в 11-13 ст. в німецьку лексику проникло дуже мало латинських запозичень. Нами було виявлено лише декілька дослівних перекладів (кальок), утворення котрих відноситься саме до цього часу. Якщо Ноткер заклав основи релігійно-філософської термінології, то його продовжувачами були так звані містики — представники богословсько-філософського напрямку. Містикам належать декілька вдалих кальок з латині: angeboren — innatus, Zufall — accidens, Mitleid — compassio.

Знаходимо чисельні назви лікарських препаратів, котрі виготовлені з лікарських рослин, з речовин тваринного походження: Schelkrawt wasser, Peufueß wasser, Hawswurtz wasser, Holerwurtzkrawt wasser. В якості лікувальних засобів застосовуються також: Bocksblut, Fuchslunge, Krebsaugen, Drachenblut. Але вони не є відьомськими засобами. То був звичний для аптекаря тих часів набір лікарських препаратів. В даному рукописі є часті посилення на досвід прогностиків, лікарів древності. Багато рецептів пов'язані з іменами монахів, аптекарів давнини.

Наведемо кілька назв хвороб, котрі вживаються авторами вказаного рукопису і, на нашу думку, знайшли адекватний відповідник у сьогоднішній медицині, тобто є найбільш характерними для німецької медицини того часу:

Blutrunst	Blutfluß	кровотеча
Eissen	Geschwulst	набряк
Daempfe	Asthma	астма
Flieg. vergicht	Rheumatismus	ревматизм
Hoher siechttag	Epilepsie	епілепсія
Geschwindsucht	Tuberkulose	туберкульоз
Keuchen	Husten	кашель
Strauchen	Schnupfen	нежить
Grieff	Blasenstein-	нирково-кам'яна
	Leiden	хвороба
Feigsblattern	Hämmorrhoiden	геморой

У ранньонововерхньонімецькому періоді шляхом калькування було створено багато наукових термінів, в тому числі і медичних:

Hornhaut — tunica cornea,
Tausendfuß — milipeda,
Ursachlich — causalis,
Rücksicht — respectus.

Незважаючи на заміну латинських термінів чисто німецькими, немало латинських запозичень не зникли з мови, а продовжують співіснувати як синоніми до споконвічних термінів:

лат.	нім.
Favos	1. Erbgrind 2. Favus
Ramus	1. Zweig 2. Ramus
Macula	1. Fleck 2. Makula

Початок нововерхньонімецького періоду / друга половина 18 ст. — до наших днів/ характеризується дуже важливими подіями в духовному житті Німеччини — появою класичної літератури та класичної ідеалістичної філософії. У зв'язку з цим посилено зросла самосвідомість німців як нації та підвищився інтерес до всього німецького. Ці фактори сприяли подальшому збагаченню та розширенню сфер впливу німецької мови. Латинь все менше і менше використовується в науці.

Вважаємо за необхідне зупинитися більш конкретно на деяких особливостях написання німецьких термінів, котрі походять від латинської та давньогрецької мов. Букви латинського алфавіту, що використовуються у сьгоднішніх європейських живих мовах (окрім грецької та частини слов'янських), змодифіковані частково діакритичними знаками (акценти, тільди, тремі тощо). Латинські літери походять від давньогрецьких (наприклад, С від великої гамми, К від великої капи, Z від великої зети). В давнину в латині звук "g" позначався літерою "C", близький до нього звук "k" — літерами "C", "K" або "Q". Пізніше звук "k" почали позначати літерою "C", і лише в позиції перед напівприголосним "u" залишилася літера "Q". Для виділення звука "g" у третьому столітті д.н.е. до букви "C" було приєднано

Німеччині ще існувало правило, згідно з яким у запозичених словах зберігалися ті ж букви, що й у мові - продуценті. Це означало, зокрема:

1. Слова грецького походження зберігали своє "K", якщо воно не стояло перед відкритою голосною або дифтонгом і не перетворювалося на "C" у процесі латинізації.

2. У словах німецького походження звук "k" передавався як "K"; умлаути "ä", "ö", "ü" передавалися як "ae", "oe", "ue".

3. Слова латинського походження зберігали свої дифтонги "ae", "oe" та своє "C", тому писалося, наприклад, "Capitel" (від лат. "capitulum"), "Pharmacie" (від "pharmacia"), "Medicin" (від "medicina") — порівняймо із сьгоднішнім написанням італ. "medicina", іспан. "medicina", англ. "medicine".

Заснування у 1871 році німецького райху мало великий вплив на правопис німецької мови. В цей час правопис частіше мав не мовну, а швидше, політичну мотивацію — відновлення національної єдності призвело до "онімеччування" правопису на протигагу до більш ранніх запозичень з інших мов. Як результат нової мовної політики у 1880 році було опубліковано "Regeln und Wörterverzeichnis für die deutsche Rechtschreibung zum Gebrauch in den preußischen Schulen, herausgegeben im Auftrage des Königlichen Ministeriums der geistlichen, Unterrichts- und Medicinal-Angelegenheiten". Конрад Дуден (1829-1911) використав ці "Правила" у своєму словнику "Vollständiger Orthographischer Wörterbuch der deutschen Sprache" (перше видання 1880) вже стосовно до всього словникового запасу мови. Оскільки звук "k" перед приголосними та закритими голосними в словах німецького походження завжди передавався через "K", то букву "C" для передачі цього ж звуку було визнано "ненімецькою". Так почалося замінювання "C" на "K" у всіх словах латинського походження. Якщо ж буква "C" слугувала для передачі звуку "ts", її вирішено було замінити на власне німецьке "Z". За тим самим принципом потрібно було писати замість Ae, Oe, Ue — Ä, Ö, Ü.

Виключалися при цьому лише слова, в котрих вказані буквосполучення мали читатися двоскладово (наприклад, "Aeronaut"). Оскільки не можна було зразу ж замінити всі слова, цей етап було названо "перехідним". З цього часу німецькі терміни грецького та латинського походження, у тому числі і медичні, набули того вигляду, у якому їх використовують і сьогодні.

У сучасній німецькій медичній термінології існують також терміни, одна частина котрих — грецького або латинського походження, а інша — споконвічно німецька:

Biku-spidal-klappe

двозубчастий клапан

Lympho-knoten

лімфовузол

Ovarial-schwangerschaft
Oxalat-steine
Reflex-bogen
Lanugo-haare
Lympho-drüsen

яєчникова вагітність
оксалатове каміння
рефлексна дуга
первинне волосся
лімфатична залоза

При дослідженні граматичних особливостей німецьких медичних термінів латинського походження нами було виявлено цілий ряд загальних правил та закономірностей:

- частини мови в німецькій мові відповідають латинським;
- латинські іменники 1-ї відміни на -a, -ia в німецькій мові отримують -ie, а в багатьох випадках втрачають закінчення взагалі:

talalgia — Talalgie,
granuloma — Granulom,
tarsectomia — Tarsektomie,
gramma — Gramm

- з латинських іменників 2-ї відміни найбільш продуктивними виявилися ті, котрі мали словотворчі суфікси -ari, -ori, -ment:

laboratorium — Laboratorium, Labor
excrement — Exkrement

- латинські іменники 3-ї (приголосної) відміни увійшли до німецької мови найчастіше у формі основи непрямих відмінків;
- найбільш продуктивними латинськими прикметниками виявились ті, що виражають здатність /-ilis, -bilis/, якість, належність /-aris/:

stabilis — stabil
popularis — populär

- що стосується латинських дієслів, то в більшості випадків вони є основою для створення німецьких, а також новолатинських термінів — іменників та прикметників:

diapedesis (Diapädese) – від pedao (скакати)
labilis (labil) – від labi (ковзати)
praecipitatio (Präzipitation) – від praecipitare (кидати через голову)

Як бачимо, процес онімеччування латинських термінів виявився абсолютно сприятливим для фахової лексики медицини у німецькій мові. Медичні терміни давнього походження гармонійно увійшли до

сьогоднішнього словникового запасу і сприяють кращому розумінню даних фахових виразів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Циткина Ф.А. Аспекты развития исследований в сопоставительном терминоведении // Термины в структурно-семантическом и функциональном аспектах. — Н. Новгород, 1991. — С. 96-104.
2. Чередиенко О.І. Теоретичні основи удосконалення практики перекладу та двомовної лексикографії // Теория и практика перевода. — 1987. — Вип.14. — С. 3-14.
3. Ahrens G. Medizinisches und naturwissenschaftliches Latein. — Leipzig, 1988. — 176 s.
4. Aufnesser M. Zur Wortbildung und Geschichte medizinischer Termini auf -itis, -oma, -osis. — Wien, 1992. — 275 s.
5. Fleischer M. Zur linguistischen Charakterisierung des Terminus in Natur- und Gesellschaftswissenschaften // Deutsch als Fremdsprache 10 (1986). — S. 34-39.
6. Heindl M. "Der Leib" und seine vergessene Bedeutung. — Wien, 1992. — 61 s.
7. Leßa D. Sprachnorm als linguistische und soziolinguistische Kategorie // Linguistische Studien. — Berlin, 1980. — Reihe A, 3. — S. 108-122.
8. Lippert H. Fachsprache Medizin // H.Henne, W.Mentrup (Hrsg.). — Wien, 1983. — S. 86-101.
9. Stoberski Z. Międzynarodowa terminologia naukowa. Problemy, postulaty, oczekiwania. — Warszawa, 1982. — 124 s.
10. Wiese I. Fachsprache der Medizin. Eine linguistische Analyse. — Leipzig, 1984. — 144 s.

АНОТАЦІЯ

У статті досліджуються етимологічні аспекти німецької медичної професійної лексики, визначаються історичні коріння, передумови створення німецькомовної терміносистеми медицини як цілісної структури.

SUMMARY

In the article it is researched the etymological aspects of german medical specialized vocabulary, it is determined historical roots and premisses of the creation of the german medical term system as integrated structure.